

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 45

Remus Gabriel Anghel

**MIGRAȚIA CROAȚILOR DIN ROMÂNIA.
ÎNTRE MIGRAȚIE ETNICĂ
ȘI MIGRAȚIE DE MUNCĂ**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2013

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 45:

Autor: Remus Gabriel Anghel

Titlu: *Migrația croaților din România. Între migrație etnică și migrație de muncă*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2013

ISSN 1844 – 5489

www.ispmn.gov.ro

■ Corectură text: Anca Lucia Sârbu

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

■ Remus Gabriel Anghel este cercetător la Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca. A realizat cercetări pe tematica migrație, etnicității și transnaționalismului. A realizat cercetări de teren în România, Italia și Germania. A publicat studii și cărți pe tematica migrației, etnicității, printre care: *Sociologia Migrației*, Polirom 2009, *The Making of World Society: perspectives from Transnational Research*, transcript 2008. În prezent conduce un proiect de cercetare pe tematica migrației, etnicității și inegalității sociale în care analizează efectele migrației în cazul migrației românești și rome. Ultima lui carte, care se intitulează *Romanians in Western Europe. Migration, Status Dilemmas, and Transnational Connections*, este în curs de apariție la Lexington Books.
E-mail: remusgabriel@yahoo.com.

■ Remus Gabriel Anghel is a researcher at the Romanian Institute for Research on National Minorities. He has carried out various research projects and published studies on migration, ethnicity and transnationalism in Romania, Italy and Germany. His co-edited books include *The Making of World Society: perspectives from Transnational Research*, transcript Verlag, 2008 and *Sociologia Migrației*, Polirom, 2009. Presently he is conducting a research on the effects of migration among Romanian and Roma migrants. His latest book entitled *Romanians in Western Europe. Migration, Status Dilemmas, and Transnational Connections* will be published by Lexington Books.
E-mail: remusgabriel@yahoo.com.

Rezumat

■ Acest studiu analizează relația dintre etnicitate și migrație în cadrul migrației minorităților etnice, mai precis rolul rețelelor de migrație și al etnicității în inițierea și dezvoltarea migrației de muncă. Analiza este realizată asupra etnicilor croați din România, un grup etnic de mici dimensiuni, ai cărui membri au migrat mai întâi în Serbia, apoi în Croația, și în fine în Austria. În aceste faze ale migrației se disting trei utilizări ale etnicității. În primul rând este vorba despre etnicitate ca acces la limbă și care ușurează comunicarea și obținerea de locuri de muncă peste hotare. În al doilea rând, etnicitatea conferă un status legal care face posibilă dobândirea cetățeniei croate, dobândirea unor drepturi și oportunități. În fine, etnicitatea ca formă de solidaritate transnațională cu coetnicii din Austria furnizează încredere socială. În acest context, rețelele de migrație au funcționat ca generator de oportunități, iar etnicitatea a fost factorul structurant al migrației. În acest studiu două resurse sociale cumulate – capitalul social și etnicitatea – au furnizat acces facil la migrație și au adus prosperitate familiilor migranților.

Abstract

■ The paper addresses the relationship between migration and ethnicity in a case of ethnic minorities' migration, unfolding the role of migrant networks and of ethnicity in initiating and developing international labor migration. The analysis is carried out with ethnic Croats from Romania, a small ethnic group whose members first migrated to Serbia, then to Croatia and later to Austria. In these phases of migration, three uses of ethnicity unfolded: ethnicity as access to language, providing easier access to job openings and social ties to locals; ethnicity as legal status enabling access to citizenship, rights and opportunities; and ethnicity as a form of transnational solidarity to co-ethnic minorities, providing access to supplementary forms of social trust enabled by minority organizations. In this context, migrant networks functioned as provider of opportunities in a context where ethnicity was a structuring factor of this migration. In the case under study, two cumulating social resources – social capital and migrants' ethnicity – granted the easiness and success of migration, as well as the economic prosperity of migrants' households.

Cuprins

Introducere ■ 5

Migrație de muncă și migrație etnică. Încercări de categorizare a migrației românești ■ 5

Etapele migrației croaților carașoveni ■ 7

Începutul migrației: la muncă în Serbia ■ 7

Croația: dublă cetățenie și migrație incompletă ■ 9

Migrația către Austria și feminizarea migrației ■ 11

Concluzii ■ 13

Bibliografie ■ 15

MIGRAȚIA CROAȚILOR DIN ROMÂNIA. ÎNTRE MIGRAȚIE ETNICĂ ȘI MIGRAȚIE DE MUNCĂ

Introducere

■ Migrația internațională a devenit un fenomen de masă în societatea românească actuală. Esențialmente un fenomen postdecembrist, migrația a intrat pe scena dezbaterilor publice și a cercetărilor științifice mai ales în ultimii zece ani, de când cetățenii români au primit dreptul de a călători liber în statele Uniunii Europene. Eforturile realizate pentru a analiza și a încadra teoretic acest fenomen s-au concentrat însă în special asupra migrației de muncă a cetățenilor români (Diminescu 2003; Sandu 2006; Anghel și Horváth 2009; Sandu 2010), cel mai adesea a etnicilor români. De un interes și ecou mult mai restrâns s-au bucurat studiile referitoare la migrația etnică din România: germani, maghiari sau evrei (Michalon 2003; Weber, Nassehi și al. 2003; Gödri și Tóth 2005; Fox 2007). Atunci când au fost studiate, aceste migrații au fost catalogate ca migrații etnice, acele mișcări de populație în care migrații se duc către statele-mamă, devenind membri ai națiunii titulare și în general beneficiind de un status special față de alte tipuri de migranți (Brubaker 1998; Münz și Ohliger 2003; Joppke 2005; Tsuda 2009).

În acest articol analizez migrația etnicilor croați¹ în funcție de cele două perspective sus-menționate: migrația de muncă și migrația etnică, arătând modalitățile prin care etnicitatea este utilizată ca resursă socială în cadrul procesului de migrație. Analizez migrația temporară a etnicilor croați din România, care au migrat mai întâi către Serbia, apoi către Croația, pentru ca actualmente să migreze la muncă spre regiunile locuite de minoritatea croată din Austria. O să analizez cum sunt utilizate resursele sociale în migrație: capitalul social și etnicitatea. În acest articol analizez etnicitatea într-un mod ne-esențializant, ci relațional, ca o resursă socială pe care migrații pot să o mobilizeze pentru a-și atinge scopurile (Brubaker și Cooper 2000).

Migrație de muncă și migrație etnică. Încercări de categorizare a migrației românești

■ Două demersuri conceptuale: migrația de muncă și migrația etnică par să circumscrie migrația etnicilor croați. În continuare o să expun aceste două demersuri teoretice pentru ca mai apoi să prezint modul în care a evoluat migrația croaților. În timp ce migrația de muncă este un fenomen mult mai larg răspândit în toate țările dezvoltate și care a fost intens analizat în ultimii ani în context european, migrația etnică este un fenomen mult mai rar întâlnit. Migrația etnică se referă la acel tip de migrație în care migrații

---

1 Cercetarea de teren s-a realizat în lunile mai 2008 și aprilie 2010. În total am petrecut o lună și jumătate în Carașova, timp în care am realizat interviuri semistructurate și observație participativă.

se duc către statele de destinație ca membri ai națiunii titulare a acelor state naționale (Brubaker 1998). Brubaker face o distincție netă între migrația de muncă (Anghel și Horváth 2009) și migrația etnică, oferind o perspectivă instituțională acestei migrații: migrația etnică este definită ca atare de către statele naționale, care, din punctul său de vedere, sunt angrenate într-un proces de neamestecare etnică (*ethnic unmixing*) și are loc în context european mai larg. Astfel este situația etnicilor germani din Europa de Est, rezidenți în special în fosta Uniune Sovietică, Polonia și România, sau a etnicilor ruși care după 1991 s-au trezit minoritari în nou-constituitele state naționale moștenitoare ale Uniunii Sovietice (Brubaker 1998). Conceptul de migranți etnici este însă extins de către Joppke (2005), care consideră că preferința democrațiilor liberale pentru migranți având o anumită etnicitate a fost un fenomen mai general. În context european acest fenomen se leagă în special de moștenirea colonială a statelor vest-europene, care cel puțin pentru o perioadă după cel de-al Doilea Război Mondial au privilegiat imigrarea din colonii. Acesta este cazul *pieds noires* din Africa, al algerienilor până în 1962, când țara a devenit independentă de Franța, sau a migrației către Marea Britanie și Olanda imediat după dezmembrarea imperiilor coloniale europene (Bade 2003). Cu toate acestea, Joppke consideră că statele naționale de-a lungul timpului au început să abandoneze selecția pe bază etnică a noilor imigranți și au intrat într-un proces de convergență a politicilor de migrație în care mersul liberalismului este cel care conduce la abordarea unor politici de imigrare procedurale, de acordare de drepturi imigranților și chiar de tolerare a migranților nedoriți (Joppke 1998; Joppke 2005; Joppke 2007). Din punctul lui de vedere, statele liberale se află într-un proces de dezeticizare a politicilor lor de imigrație, concomitent cu o etnicizare a politicilor de susținere a grupurilor de coetnici care trăiesc în afara granițelor naționale. Teoria migrației etnice explică astfel demersurile instituționale „de sus în jos”, dar este mai slabă în a explica fenomenul migrației și mai ales al încorporării sociale a migranților „de jos în sus”. În plus, precum am amintit anterior, statele sunt angrenate într-un proces în care își dezeticizează politicile de migrație, fapt care conduce la ideea că noii migranți etnici au din ce în ce mai puține drepturi speciale față de ce au avut migranții etnici din trecut. În al doilea rând, ca cetățeni europeni, cetățenii români au oricum acces în ultimii ani la un set de drepturi extinse față de migranții care nu sunt cetățeni europeni. În acest context distincția dintre migranții etnici și cei ne-etnici devine mult mai difuză.

A doua perspectivă teoretică utilizată în analiza migrației cetățenilor români este teoria (sau teoriile) migrației de muncă. Migrația de muncă este esențialmente cauzată de deficitul de ofertă de muncă din țările dezvoltate și de surplusul de forță de muncă din țările mai puțin dezvoltate. Prezentată în termeni simpliști, migrația este o combinație de cerere și ofertă de muncă; în funcție de anumite contexte, cererea sau oferta pot explica mai bine presiunea migraționistă și preferința anumitor zone sau țări de migrație (Horváth și Anghel 2009). Conceptualizarea migrației de muncă se realizează astfel în acest cadru general de cerere și ofertă de muncă, dar explicarea efectivă a migrației este realizată prin recursul la teoriile noii economii a migrației de muncă (*new economics of labor migration*) și teoriile rețelelor de migrație. În această accepțiune motivațiile pentru migrație se construiesc la nivelul comunităților de origine. Migrațiile anterioare construiesc și perpetuează motivația pentru migrație în rândul persoanelor rămase acasă, care pentru a migra utilizează resursele financiare și sociale pe care le au la dispoziție. În acest proces resursele și legăturile sociale sunt cele care determină evoluția și maturizarea migrației (Massey, Arango și al. 1993; Portes și Sensenbrenner 1993; Faist 2000; Horváth și Anghel 2009), astfel încât migrația de muncă tinde să se dezvolte autonom față de condițiile care au generat-o (Massey 1987).

Literatura despre migrația românească a reușit să arate cum funcționează rețelele de migrație românească și să explice rolul acestora în evoluția acestui fenomen masiv, unde prietenia, rudenia și localitatea de origine joacă un rol determinant în constituirea și funcționarea proceselor de migrație (Potot 2003; Bleahu 2004; Sandu, Radu și al. 2004; Sandu 2005; Anghel 2008; Elrick și Ciobanu 2009). Datorită rețelelor de migrație, forța de muncă locală este implicată în circuite de migrație transnațională, însă acest lucru se produce ținând cont de anumite contexte structurale și de oportunitățile pe care migranții le au la îndemână pentru a migra. Chiar dacă migrația de muncă se produce pentru a ocupa locuri de muncă pe piața secundară, studiile despre migrația în Europa arată faptul că rețelele de migrație funcționează diferit în diverse contexte statale care au politici mai mult sau mai puțin restrictive (Bauer și Zimmermann 1997; Vlase 2004; Düvell 2005; Cingolani 2009; Elrick 2009; Elrick și Ciobanu 2009).

În ciuda dezvoltării studiilor despre migrația românească, puține eforturi au fost dedicate pentru a analiza rolul etnicității în migrație și modalitățile în care redefinirea relațiilor etnice a influențat și s-a intersectat cu migrația internațională după 1989 (Fox 2007; Michalon 2003; Nacu 2011; Weber, Nassehi și al. 2003). Această lacună din literatură este aproape paradoxală în contextul românesc, ținând cont de faptul că România este un caz aproape ideal de a studia migrațiile minorităților etnice. Relativ absentă din

discursul actual despre migrațiile românești, care se dezvoltă în continuare în aceeași paradigmă de analiză a migrației etnicilor români, migrația minorităților a fost un element central al dezvoltării migrației românești către Europa de Vest în primii ani de după căderea regimului comunist. În al doilea rând, studiile despre istoria migrației românești arată însă propensiunea mare de a migra a membrilor comunităților etnice și religioase după 1989 (Sandu, Radu și al. 2004; Baldwin-Edwards 2007; Horváth și Anghel 2009), atunci când migrația a fost orientată mai mult către Germania și Ungaria, dar și către Spania și Italia (Șerban și Grigoraș 2000; Stan 2005). În al treilea rând, volumele de migrație a minorităților au fost substanțiale, depășind cu mult ponderea pe care acestea o reprezintă în structura populației României (Horváth și Anghel 2009). În fine, față de migrația etnicilor români, migrația minorităților dezvoltă alte mecanisme de migrație, de incorporare economică și socială și de transnaționalism. În cele ce urmează o să analizez migrația etnicilor croați din Carașova, un mic grup etnic din zona Reșiței. O să discut această migrație ținând cont de evoluția temporară a migrației. În fiecare dintre aceste etape o să relev modalitățile în care funcționează etnicitatea în migrație.

Etapele migrației croaților carașoveni

■ Când am ajuns pentru prima dată în sat și am început să realizez interviuri cu localnicii, le-am spus că mă interesează migrația carașovenilor. Spre uimirea mea etnografică, oamenii m-au întrebat: „Care migrație?”, „Aici nu se migrează.” Pentru localnici, migrația era asociată cu ceva definitiv, un proces prin care persoanele migrante își construiesc o nouă viață într-o altă țară, precum fuseseră șvabii din zonă care migraseră către Germania după anii '80. Când ne-am mai lămurit un pic, oamenii au spus: „A, la muncă, asta e altceva”. Această semantică a migrației ca ceva obișnuit, relativ la îndemâna oricui, a arătat o migrație experimentată ca ceva natural, în care plecarea, rezidența undeva departe și întoarcerea nu produceau o ruptură socială și restratificare în interiorul comunității.

De-a lungul celor douăzeci de ani care au urmat căderii regimului comunist din România, croații din Carașova au păstrat un model de migrație temporară sau incompletă (Kaczmarczyk și Okólski 2005) în care perioadele de muncă în străinătate au alternat cu perioade de rezidență în sat. Distanțele la care s-a migrat au fost de asemenea mici, de până la 600 de km, permițând carașovenilor întoarcerea rapidă acasă și contactul permanent cu comunitatea de origine. În timp migrația a devenit un fapt obișnuit în comunitate. Migrația a părut ușoară în ochii oamenilor datorită faptului că etnicitatea a reprezentat principalul mecanism de organizare a migrației și de selecție a migranților. De-a lungul timpului au existat trei mari perioade de migrație: o perioadă scurtă de migrație către Serbia, apoi obținerea cetățeniei croate și migrația la muncă spre Croația, pentru ca în ultimii ani să se dezvolte o migrație în special către zona locuită de croați în Austria. Etnicitatea în toate aceste cazuri a fost o resursă socială vitală care a asigurat accesul la piețe de muncă și dreptul de a circula liber al migranților. În continuare o să analizez aceste trei etape ale migrației și o să discut rolul etnicității.

Începutul migrației: la muncă în Serbia

■ Croații din România sunt concentrați într-un număr de șapte sate în jurul orașului Reșița. Comunitatea etnică este mică, numărând undeva în jurul a 6.800 de persoane (Domaneanț 2012) localizate în comunele Carașova și Lupac. Satul Carașova, situat la 12 km de Reșița, este cel mai mare sat de croați, având aproximativ 2.280 de locuitori;² este și locul unde își au sediul Uniunea Croaților din România și biroul parlamentar al reprezentantului etnicilor croați din Parlamentul României.

2 Date obținute de la primăria comunei Carașova.

Economia locală din ultima perioadă a regimului comunist era o economie mixtă, în care cei doi piloni importanți ai gospodăriilor erau munca în industria reșițeană și munca pământului, zona nefiind cooperativizată. Acest tip de economie care a caracterizat multe zone din România comunistă a generat o stabilitate socială pe care oamenii o vor pierde imediat după 1990. Cum își mai amintesc chiar și la 20 de ani de la căderea regimului socialist, „din Carașova plecau [la muncă] zilnic câte 5-6 autobuze la Reșița, plecau în ture câte 50 de persoane odată; oamenilor le convenea că aveau pământ, aveau animale”. Interviuurile au relevat faptul că aproximativ 3.000 de persoane din cele șapte sate carașovenești lucrau la Reșița, fapt care a condus la o anumită prosperitate locală cel puțin din anii '70 până la sfârșitul anilor '80. După 1990 situația se schimbă dramatic. La fel ca în multe zone monoindustriale din România, căderea industrie grele sau a mineritului a lăsat fără loc de muncă cea mai mare parte a populației locale (Crăciun, Stan și al. 2002). Odată cu acest proces masiv de dezindustrializare, singurele locuri de muncă disponibile în Carașova au fost în administrația locală, în micile magazine locale și într-o mică întreprindere de prelucrare a lemnului.

Migrația a început mai întâi către Serbia cu câteva cazuri ale unor pionieri ai migrației, apoi s-a generalizat. Apropierea de Serbia și cunoașterea limbii sârbe au motivat primele migrații de muncă. Pentru carașoveni, Serbia era o destinație apropiată, la îndemână. Tranzitul către țara vecină era nerestricționat și la numai câteva zeci de kilometri puteau găsi de lucru. Munca era mult mai bine plătită decât în Reșița. Migrația era neproblematică și nu încumba riscuri mari. După cum menționează mai mulți migranți, „am găsit de muncă, era peste tot, te puteai duce să întrebi. Ce lucram acolo într-o lună câștigam aici într-un an”. În această primă etapă au migrat în special bărbații, care găseau de lucru în agricultură, în construcții, în mici activități domestice sau chiar ca mecanici auto. În unele cazuri, aceștia au fost însoțiți și de către soțiile lor, mai ales la munca în agricultură. Locurile de muncă se puteau găsi în Belgrad, dar și prin cunoscuți sau prieteni din Carașova care reușiseră să aibă legături cu sârbi. De asemenea, în zonă trăiau mici comercianți de frontieră care puteau să găsească de muncă fie pentru ei, fie pentru alți cunoscuți din Carașova.

Migrația către Serbia a fost însă de scurtă durată din două considerente majore. Pe de o parte, salariile plătite nu erau la fel de mari ca cele care se ofereau în Croația la acea dată. În al doilea rând, și mult mai important, izbucnirea conflictului din fosta Iugoslavie i-a făcut pe carașoveni să evite Serbia: “[Eu] în 1991 m-am retras de acolo că au început să se certe cu croații” (Marko). Chiar dacă adeseori carașovenii erau numiți români pentru simplul motiv că veneau din România, escaladarea conflictului inter-etic dintre sârbi și croați a fost motivul principal care i-a făcut să nu mai meargă la muncă în Serbia. Cazul lui Jakob³ este instructiv în acest sens. Jakob a plecat la muncă în Serbia la începutul anului 1990. Amintește faptul că în Serbia carașovenii erau priviți ca migranți săraci care făceau muncile cele mai de jos, dar că el a câștigat bine când a început să lucreze la un service auto. Mai apoi s-a dus la o firmă de transport unde trebuia să pregătească camioanele pentru drum și să fie disponibil tot timpul în situația unui transport rapid. Însă ceea ce l-a determinat să plece de la acel loc de muncă a fost un eveniment care a avut loc la începutul anilor '90.

În 15 august nu am vrut să lucrez. „Dar de ce nu vrei să lucrezi?” m-a întrebat patronul. „Păi că la noi e sărbătoare mare și nu lucrez”. Cred că a durat trei ore că a venit șeful și m-a chemat la birou și mi-a zis: „Dar de ce ai zis că e sărbătoare mare? Dar ce ești tu?” „Eu sunt catolic”, i-am spus patronului. „Catolic? Cum de ești de religie catolică?” Eu eram de partea croaților și îi susțineam pe croați. De aceea am spus o minciună că eu sunt catolic, că tata este de rădăcină neamț și eu sunt catolic după tată. Iar mama a fost sârboaică. Și m-a întrebat cum o chema de fapt pe mama mea. Acolo am mințit că o chema Katici. „O, păi mama ta e de rădăcină bună sârbească”, zice, „jumătate ești de-al nostru și jumătate ești al celorlalți.” Și de atunci am început să am probleme cu colegii... și a trebuit să plec că nu mai eram văzut bine. (Jakob)

Migrația către Serbia a fost de scurtă durată. Etnicitatea a avut o funcție care a facilitat migrația în forma ei incipientă datorită accesului la limbă, implicit obținerea mai ușoară de locuri de muncă. Pe de altă parte, etnicitatea este cea care a obstrucționat mai departe această migrație atunci când conflictele interetnice au izbucnit între sârbi și croați. Cumulat cu faptul că în Croația câștigurile salariale erau mai ridicate, aceasta a condus la încetarea migrației către Serbia.

---

3 În scopul anonimizării identității persoanelor intervievate, numele menționate în acest text sunt fictive.

Croația: dublă cetățenie și migrație incompletă

■ În 1991 Croația își declară independența. Urmare a acestui act politic major din fosta Iugoslavia, noul stat își definește politica în relație cu comunitățile de croați din afara granițelor, în special cu cele din Serbia și Bosnia-Herțegovina, dar și cu comunitățile din diaspora americană și europeană. În prima perioadă după 1991, statul croat a optat pentru o viziune etnică a cetățeniei croate (Štiks 2010). La fel ca în alte cazuri, în Croația noua constituție și legile cetățeniei au fost constituite ca să „faciliteze construcția națională și «ingineria etnică»” (Štiks 2010). În octombrie 1991 a fost adoptată o nouă lege a cetățeniei definind Croația ca stat al croaților dinăuntru și din afara granițelor, construind *de facto* trei categorii de cetățeni: cetățeni incluși, excluși (de genul sârbilor sau al membrilor altor grupuri etnice) și invitați (de genul croaților din țările fost iugoslave și din diasporă) (*idem*: 1629-1630). Astfel, din 1991 au fost acordate 1.15 milioane de cetățenii croate pentru croații din afara Croației, majoritatea lor fiind din Bosnia și Herțegovina (*idem*: 1633). Carașovenii au făcut parte din această a treia categorie de coetnici invitați la cetățenia croată. Cetățenia croată se putea obține de la Budapesta, la București⁴ sau direct la Zagreb, dar formalitățile au putut fi realizate chiar și în Carașova în cazurile în care consulul croat de la București venea pentru a ridica cererile de cetățenie. Pentru obținerea cetățeniei carașovenii aveau nevoie de un certificat de la Biserica Catolică și de un act eliberat de către statul român unde era menționată etnia croată. În cazurile analizate carașovenii au obținut cetățenia croată în jurul anilor 1992-1994. Simultan cu acest proces de acordare a cetățeniei s-a dezvoltat activismul etnic: se înființează clase cu predare în limba croată, iar în data de 13 aprilie 1991 se înființează Uniunea Croaților din România (UCR). UCR participă la alegerile locale din 1990 și 1992 cu candidați proprii și câștigă locuri în consiliile locale în cele două comune carașovenești, Carașova și Lupac. În 1994 se înființează ziarul croaților din România, *Hrvatska Grančica*, iar în 1995 se înființează la Carașova liceul bilingv româno-croat. Formațiile artistice din satele carașovenești încep să participe la schimburi culturale anuale cu croații din țările din împrejurimi, iar croații din România sunt reprezentați la Congresul Mondial al Croaților, care se adresează organizațiilor croate din diasporă (Domaneanț 2012). De asemenea, la Carașova sunt organizate evenimente artistice la care participă asociații și formații din statele apropiate. Pe de altă parte, o parte dintre tinerii croați carașoveni beneficiază de locuri de studii și de burse la universități din Croația. Activismul etnic, cetățenia croată și legăturile sociale realizate cu ocazia manifestărilor organizațiilor etnice vor contribui decisiv la dezvoltarea migrației din Carașova în perioada următoare.

Reorientarea migrației către Croația a avut astfel ca fundament redefinirea conceptului de cetățenie din Croația, care a fost acordată și croaților din România, începerea conflictelor interetnice din fosta Iugoslavia, pe care croații români au dorit să le evite, precum și oportunitățile mai bune de muncă oferite de piața croată a forței de muncă. Această migrație a avut loc în contextul sprijinului pe care instituțiile statului croat îl acordau cetățenilor croați din diasporă, context în care sosirea coetnicilor croați era considerată adesea un semn de solidaritate:

Autoritățile erau foarte deschise față de noi. Când am fost acolo să depunem actele pentru cetățenie erau așa un pic mirați și entuziasmați. „Uite că vin și ăștia și vin din toată lumea ca să ne ajute.” Când mă opreau polițiștii pe stradă pe mine și îi arătam actele se mirau și spuneau: „Da’ tu ești de-al nostru, tu ai venit aici să lucrezi”. Mă întrebam cum am ajuns și erau curioși. Era un fel de curiozitate, dar și solidaritate. (Martin)

Relațiile sociale erau uneori ambivalente. În afara repertoriului solidarității etnice, migranții erau considerați adesea „români”, dar erau totuși bine priviți. „Ziceau că sunt român tot timpul, dar nu mă deranja. Depinde de om; unii sunt mai căpoși, că de ce să fac eu și nu românul ăla. Spuneau: «Du-te tu să lucrezi, că ești român», dar nu mă duceau.” În general însă, în relațiile de muncă angajatorii nu făceau diferențe mari, iar diferențele salariale dintre muncitorii autohtoni și cei carașoveni erau și ele mici.

Migrația către Croația a avut câteva modele clar definite. A fost în general o migrație masculină în care femeile rămâneau în sat să aibă grijă de gospodăria. De asemenea, în contextul sprijinului

4 Ambasada Croației la București se deschide abia la data de 3 septembrie 1993.

instituțional acordat de către statul croat, un număr de studenți din Carașova au putut să plece la studii și să muncească pentru a se întreține. Pentru aceștia, relațiile cu colegii din Croația au fost extrem de bune, câțiva menționând faptul că și-au păstrat prietenii din studenție mulți ani după terminarea facultății. Femeile migrau mai puțin decât bărbații, în general preferând să rămână în Carașova și să aibă grijă de gospodăria; atunci când migrau însă, se duceau să lucreze în special în agricultură sau ca menajere. În continuare o să descriu pe scurt aceste patternuri de migrație iar, acolo unde este cazul, o să specific legătura dintre ele.

Migrația la muncă a bărbaților s-a realizat în special în construcții, Croația fiind o țară în reconstrucție în timpul și după încheierea războiului cu Serbia. În calitate de cetățeni croați, carașovenii aveau drepturi neîngrădite de a lucra. În plus, în prima perioadă a migrației se puteau angaja cu ușurință în firme de stat care încă operau în sectorul de construcții.

Ne-am dus la [o firmă] să întrebăm; era unul bărbos și întreba de documente și i-am explicat că ne-am depus documentele pentru cetățenie și că în două săptămâni vom primi cetățenia. Atunci a spus „bine, îi angajăm și după ce primesc și ei cetățenia le facem angajarea”. Ne-a trimis la căminul unde erau cazați muncitorii care țineau de întreprindere. Era o întreprindere mare de construcții. „Acolo vă cazați și mâine faceți teste psihologice”, tot felul de teste de sănătate și astea... Erau diferențe foarte puține pentru că noi mai foloseam cuvinte românești. Dar nu erau probleme de comunicare pentru că noi puteam vorbi normal. Dacă nu înțelegeam ceva, ni se explica cum se explica și a doua oară nu mai trebuia să ne explice nimeni nimic. A doua zi am făcut analizele și a treia zi eram la lucru pe un teren de golf lângă un hotel.

În cazul firmelor de stat unde au muncit carașovenii, lucrările erau distribuite pe tot teritoriul Croației. Când migrația a fost în fază incipientă, firma respectivă a oferit de lucru unui număr însemnat de carașoveni. Migranții primeau salarii, cazare în căminul firmei și masă la cantină. În scurt timp însă, cu toate că în general condițiile de lucru erau bune, carașovenii au început să caute de muncă la particulari de la care puteau obține venituri mult mai bune. „La particular te plătea, dar te și exploata. Dar era aproape dublu. Dacă lucrezi 10 ore pe zi puteai să câștigi 1.000 de mărci pe lună. După aceea am mai învățat un pic și salariile au tot crescut” (Marko). Acest pattern de migrație s-a permanentizat în rândul bărbaților, iar migrația la muncă s-a realizat prin intermediul rețelelor sociale de prieteni, rude și vecini din Carașova. „Se ajutau că își chemau prietenii și rudele la muncă, așa funcționa, [în funcție de] grade de rudenie, gradul de prietenie, gradul de vecinătate, deci vecinii spuneau că uite, e un patron care are nevoie de încă doi sau trei oameni...” (Marko). Migrația bărbaților a fost circulatorie, aceștia amintind faptul că veneau acasă la fiecare două-trei luni, stăteau o perioadă, după care se întorceau la muncă la Zagreb sau pe coasta Dalmației, unde începuseră deja să câștige mai bine. Migrația și accesul la piața de muncă s-au realizat prin accesul la cetățenia croată. Astfel, două mecanisme au constituit baza acestei migrații. În primul rând, cetățenia croată a oferit accesul la posturi în firme de stat și accesul la piața de muncă formală; în al doilea rând, rețelele de migrație au redistribuit ofertele de muncă în cadrul grupului etnic.

Un al doilea pattern de migrație a fost migrația la studii a tinerilor carașoveni care primeau burse de la statul croat, dar aveau și dreptul să muncească în timpul liber pentru a-și întregi veniturile. Dragan a făcut cerere pentru primirea cetățeniei, după care s-a înscris la examenul de admitere la facultate. A scris unor prieteni din Carașova, care erau deja studenți în Croația, a se interesa de situația și oportunitățile existente în Zagreb. După ce aceștia i-au răspuns, el s-a decis să meargă la facultate. După intrarea la facultate a primit dreptul de a munci, fiind îndrumat de un centru din cadrul universității care găsea locuri de muncă pentru studenți. Față de migranții de muncă, ce erau deseori considerați „români” de către ceilalți muncitori care proveneau din Croația sau din alte state fost iugoslave, tinerii studenți menționează relațiile foarte bune cu colegii lor croați. De asemenea, studenții puteau să îi ajute pe ceilalți carașoveni cu găzduire și cu oferte de muncă sau să îi îndrume către autorități pentru formalitățile de obținere a cetățeniei sau pentru locuri de muncă.

Când eram student lucram [la Zagreb] că îmi trebuiau bani. Primeam bursă și nu plăteam cazarea și masa. Pentru diasporă ei aveau alocate nu știu, câteva locuri, primeai cazare și masă. Și erau foarte mulți din Carașova și din celelalte sate. [De muncit, munceam] de obicei vara, pentru că iarna nu se prea lucra în construcții. [Primeam] la

început 3 mărci pe oră, după aia 3,5, după aia 4... [Când] veneam acasă mă întrebau dacă știi undeva de lucru, și ziceam: „Da, unde lucrez eu e nevoie de oameni, sau știi pe cineva din Clocotici⁵ [care are mai multe informații despre locuri de muncă]”. (Ratko)

În fine, femeile munceau la serele de lângă Zagreb. Maria povestește cum prima dată a plecat la Zagreb la 17 ani, împreună cu mama ei, care lucra deja la sere. Pentru ea, migrația nu a fost determinată de motivații economice, ci mai curând de dorința de a vizita Zagrebul. Atunci când a câștigat primii ei bani, suma primită i s-a părut a fi mare. Cu toate acestea, a abandonat repede munca la seră pentru că i s-a părut a fi mult prea grea. Prima persoană plecată din familie a fost tatăl ei, care a plecat la începutul anilor '90 să muncească în construcții. După o perioadă acesta a fost urmat de către mama Mariei, care a început să muncească permanent la sere. Pentru Maria, migrația către Croația a fost de scurtă durată. Dincolo de faptul că era o muncă grea, carașovencele consideră munca la sere prost plătită, în jur de 500-600 de mărci germane pe lună, cam jumătate cât câștigau bărbații în construcții. În plus, programul de lucru era mai lung, între 12 și 14 ore pe zi, inclusiv duminicile. În ciuda dificultăților, câștigurile femeilor erau de 4-5 ori mai mari comparativ cu salariile din România de la acea dată.

În alte cazuri, femeile au avut munci diferite, dar munca la sere era totuși cel mai des întâlnită. Stana povestește că în prima parte a migrației la Zagreb a făcut curățenie pe șantierul unde lucra bărbatul ei, după care a început să muncească la sere atunci când a întâmpinat dificultăți la primul loc de muncă. Munca la sere a durat însă doar șase luni deoarece, după spusele ei, „condițiile erau groaznice, lucram 16 ore pe zi, era epuizant, erau de cărat saci, ghivece de flori, era și foarte cald în sere, până la 60 de grade Celsius. Iarna era foarte frig, vara era foarte cald” (Stana). În atare situație, migrația către Croația a fost practică mai ales de bărbați, care munceau în construcții.

În cazul migrației către Croația, etnicitatea-ca-status a fost utilizată pentru accesul migranților la piața de muncă formală în calitate de cetățeni croați. Locurile de muncă au fost distribuite în cadrul relațiilor de rudenie, de vecinătate și de prietenie de către studenții carașoveni aflați la Zagreb, de către bărbații care munceau în construcții, dar și de către femeile aflate temporar la muncă. Migrația a rămas însă incompletă. Carașovenii nu au rămas în Croația, poate și din cauza dificultăților mari pe care le-au întâmpinat femeile, munca la sere fiind foarte solicitantă din punct de vedere fizic. În atare situație, șederea și permanentizarea rezidenței în Croația nu au fost luate în calcul de către migrant. Însă pentru o perioadă lungă de timp munca în Croația a asigurat prosperitatea familiilor lăsate acasă într-un context general de decădere economică din România.

Migrația către Austria și feminizarea migrației

■ Odată cu obținerea pașapoartelor croate, carașovenii au avut posibilitatea neîngrădită să călătorească spre țările europene, deoarece, spre deosebire de cetățenii români, croații au avut dreptul de circulație liberă în Europa imediat după 1990. După 1994, atunci când o mare parte dintre carașoveni aveau deja cetățenie croată, carașovenii puteau circula fără viză în statele vest-europene pe timp de trei luni neîntrerupt. Această schimbare structurală a statusului carașovenilor va avea repercursiuni majore asupra migrației din Carașova. Către 2000, migrația va începe să se diversifice tipologic.⁶ Acest lucru va fi catalizat de un alt fenomen important ce va reorienta decisiv migrația către Austria. Datorită dezvoltării activismului etnic transnațional, apar relații instituționale între carașoveni și croații din statele din zonă, printre care și croații din zona Burgenland din partea de est a Austriei. Croații carașoveni vizitează croații din Burgenland, care la rândul lor vizitează Carașova, tinerii din Carașova pot merge în vizite la familii din Austria și invers.

5 Un sat de croați în apropiere de Carașova.

6 Reorientarea migrației se realizează către mai multe țări europene: Austria, Germania, Italia și Spania, dar o să tratez aici doar migrația către Austria datorită importanței deosebite pe care o are.

Prin anii 2000 au început să vină croați din Graz, din Austria, au început relații culturale cu Uniunea Croaților. În general [erau schimburi culturale legate de] folclor [și] spectacole. [Oaspeții] erau cazați la diferite familii din Carașova. După aia [femeile croate] au început să plece ca ajutoare la persoane bătrâne din [Austria]. Au început câteva, apoi au găsit la altele de lucru. (Jakob)

În plus, perspectivele economice sunt mult mai avantajoase în Austria față de Croația, unde locurile de muncă începuseră să se reducă în sectorul construcțiilor. De data aceasta însă, locurile de muncă sunt ocupate în special de către femei, față de migrația către Croația, unde bărbații au fost cei care au obținut locuri de muncă pentru perioade îndelungate.

Cele care au avut pașaport croat au fost primele. La început, până nu s-o mers în Austria, s-au dus în Serbia, [după aceea în] Croația. A intrat criza asta și la croați, nu prea s-o mai plătit, atunci au văzut că mulți s-au întors. Atunci au început [să migreze mai mult] femeile. (Stana)

Datorită cererii de forță de muncă în îngrijire domestică din Austria, femeile din Carașova au putut să găsească constant oferte de muncă. În plus, chiar dacă în prima perioadă de migrație au muncit informal, cu timpul riscurile au fost reduse și au început să aibă relații de muncă formale. „Pentru infirmiere sunt locuri [de muncă] câte vrei, nu există riscuri, acum sunt și legalizate, deci acum nu mai au problema asta. A apărut varianta asta cu îngrijirea bătrânilor, la care femeile erau necesare. Carașovencele au început astfel să meargă” (Stana).

Datorită cunoașterii limbii croate și relațiilor cu coetnicii din Austria, carașovencele au început să migreze mai întâi către zona Graz-ului și către Burgenland, unde este concentrată comunitatea croată de acolo. Obținerea locurilor de muncă s-a realizat în primă instanță prin intermediul croaților austrieci care ofereau direct locuri de muncă, dar și găseau clienți pentru carașovence. Mai apoi, locurile de muncă au fost intermediare de către femei din Carașova rudelor și cunoștințelor de acasă. Mama Anei, spre exemplu, lucrează în Austria din 2005. A căutat de muncă în satele croate din Austria, deoarece nu știe limba germană. Cu timpul, a început să aibă cunoșcuți care îi cer să le recomande alte femei din Carașova pentru muncă domestică. La ora actuală s-a ajuns în situația în care se formează perechi de femei care lucrează cu rândul pentru aceleași familii din Austria.

Se stătea o lună - două luni și se făcea schimb și se alegea cineva pentru schimb și care să fie de încredere și să nu facă probleme. Păi [era] la înțelegere, poți să stai și o lună și două luni, fiecare cât dorește, nu era obligatoriu să stai acolo un număr de luni. Două-trei luni, o lună și jumătate, două jumătate. (Vera)

În acest fel s-a dezvoltat un pattern de migrație temporară a femeilor care au practici migratorii între locurile de muncă din Austria și Carașova. Mecanismele de migrație au fost legate de relațiile de rudenie și de intermediere contra cost a locurilor de muncă, adesea realizate de către un număr de femei din Carașova.

Dacă te întreba cineva din familie, sigur că da, făceai rost întâi ei. Da' și dacă te întreba din sat căutai. Erau femei care se ocupau numai cu asta. Lucrau acolo, da' aveau rețea de prieteni în Graz, au lucrat în mai multe familii, știau, cunoșteau oameni și știau cel mai bine unde se putea găsi de lucru. (Vera)

Migrația bărbaților către Austria a fost mai dificilă în primul rând din cauza faptului că femeile muncesc în zone rurale din Austria, unde munca bărbaților nu este căutată. Iar atunci când este căutată, munca bărbaților este adesea intermediată de soții sau cunoștințe, care au acces la informațiile privitoare la respectivele locuri de muncă.

Migrația către Austria a apărut încă de la începutul anilor '90, dar la acea vreme a fost sporadică și adesea iregulară. De asemenea, după ce carașovenii au căpătat cetățenie croată, au existat cazuri de bărbați care au migrat către Austria. Față de migrația către Croația, unde instituțiile statului au avut un rol major de facilitare a migrației, către Austria migrații au folosit rețele și legături sociale. Acestea s-au manifestat atât în cazul migrației femeilor, dar și în cazurile de migrație a bărbaților pentru diverse

munci agricole sau în servicii, precum și în cazurile în care bărbații mergeau împreună cu femeile la munca la vie. Munca la vie, realizată tot în zona Burgenland a Austriei, este o a doua opțiune de migrație; migrația este de numai câteva luni pe an și este practică în general de familii, bărbați și femei.

Odată cu multiplicarea rețelelor sociale din Carașova și cu învățarea limbii germane, migrația s-a extins din zona Burgenlandului către regiunile vestice ale Austriei. Cu toate acestea, diferența dintre bărbați și femei a rămas destul de semnificativă: în timp ce femeile găsesc mai ușor de lucru, bărbații au dificultăți mai mari. În ambele cazuri însă, etnicitatea croată și legăturile instituționale dintre asociațiile croate din România și Austria au asigurat oportunități suplimentare de angajare și migrație. În acest sens povestea lui Bogdan este edificatoare:

Eu nu am fost plecat perioade lungi, am fost plecat maxim două luni pe an. În Croația nu am fost la lucru niciodată, acolo am fost doar în vacanță în 2000. În Austria am fost prima dată în 1997 în vacanță, [pentru] 3 săptămâni. A fost o excursie organizată cu sprijinul comunității croate din Austria, comunitate care e în Burgenland. A fost un grup de 40 [de copii] care au fost cazați acolo la familii.

Mama mea a fost [printre primele la muncă] în Austria, ea și încă vreo câteva femei, dar după un an de zile era plecată o jumătate de sat. Eu am plecat prima dată la muncă în 2005. [M-am dus] printr-un vecin. M-am dus ca sportiv să îmi găsesc o echipă de fotbal, eu fiind sportiv de performanță. Am reușit să îmi și găsesc de muncă acolo. Am lucrat la o firmă de prelucrare a marmurei și tot prin acest vecin am găsit acest loc de muncă. El a plecat în Austria în 1990 și și-a făcut prieteni acolo. Prietenul lui m-a angajat la firma lui de lângă Salzburg. Firma mi-a făcut acte, dar trei luni am lucrat la negru. Acolo câștigam 1.470 de euro. Munceam 10 ore, dar uneori și 12 și 14. Munceam și sâmbăta de la 8 la 12. Mai erau și alți migranți [acolo, spre exemplu] era unul din Albania și unul din Bosnia.

În 2008 m-am dus în altă zonă. Acolo am găsit de muncă prin verișorul meu și acolo a lucrat înainte fratele meu la o fermă de porci. Au fost 3 săptămâni și a fost în regulă. Aveam 38 de euro pe zi plus casă și masă. Eu mă duc acolo atunci când au nevoie de mine, din când în când. Acolo sunt numai carașoveni care au acte și majoritatea timpului stau acolo 7-8 luni pe an. (Bogdan)

Chiar dacă migrația bărbaților nu este la fel de intensă ca cea a femeilor, cazul migrației bărbaților devăluie, la fel ca și cel al femeilor, cum pe lângă rețelele sociale, cetățenia croată și etnicitatea au jucat un rol important în această migrație. La femei, etnicitatea este foarte importantă, atât prin accesul la comunicarea facilă cu angajatorii croați din Austria, cât și pentru a câștiga încrederea acestora. De-a lungul anilor migrații din Carașova au început să învețe limba germană și acest lucru le-a permis obținerea unor locuri de muncă în alte locuri ale Austriei. Cea mai mare parte însă rămân în zonele populate de etnici croați și mențin practici de migrație temporare.

Concluzii

■ Într-unul din interviurile realizate în Carașova, unul dintre migranți a spus cu seninătate: „Cât merge Austria nu ne doare capul”. Afirmatia deloc întâmplătoare susținea de fapt că modelul temporar de migrație, în care migranții lucrau în Austria, dar se întorceau acasă, asigura o stabilitate financiară familiilor, fără ca acestea să fie nevoite să migreze și să se stabilească în Austria. Față de marea parte a studiilor despre migrație românească din ultimii ani, care relevă importanța rețelelor de migrație pentru migrația și încorporarea socioeconomică a migranților în societățile de destinație, acest caz arată faptul că în anumite cazuri, precum cel al croaților carașoveni, etnicitatea este un factor structurant al migrației către Europa. Trei mecanisme mari de migrație sunt astfel relevate. În primă instanță este migrația la muncă spre Serbia, unde etnicitatea favorizează migrația în prima perioadă, dar o și limitează atunci când

începe războiul din fosta Iugoslavia. Un al doilea mecanism este utilizat în cazul migrației către Croația în calitate de cetățeni croați, unde instituțiile statului croat ajută încorporarea migranților în câmpul muncii și unde rețelele de migrație funcționează în acest cadru de susținere instituțională. În fine, un al treilea mecanism de migrație este utilizat în migrația către Austria, unde migrația la muncă a etnicilor croați se realizează în virtutea activismului etnic al asociațiilor de croați din Europa Centrală și de Est, care produce schimburi sociale și forme de solidaritate etnică. Cele trei cazuri acoperă astfel semnificații diferite ale modului cum funcționează etnicitatea în migrație: oferă în primul rând acces la limbă (și asigură astfel o mai mare ușurință de a obține locuri de muncă), etnicitatea în al doilea rând asigură un status legal (implicit drepturi și oportunități) și, în fine, etnicitatea ca formă a solidarității minorităților transnaționale de coetnici (și astfel oferă acces la forme suplimentare de încredere socială). Astfel, rețelele de migrație funcționează în contextul unei multiplicități de oportunități generate de etnicitate și de cererea de muncă pe piețele de destinație. În acest sens, conceptul de migrație etnică este prea restrâns pentru a caracteriza această migrație și acoperă conceptual doar una dintre cele trei semnificații sus-menționate ale etnicității. În cazul croaților carașoveni, acesta se poate aplica doar etapei de migrație către Croația, care a fost însă destul de limitată temporal. De asemenea, paradigma clasică a migrației de muncă nu se aplică acestui caz datorită importanței etnicității ca element care facilitează migrația în diverse instanțe ale procesului migrator. În cazul studiat, cumularea celor două tipuri de resurse sociale – capitalul social și etnicitatea – au asigurat succesul migrației și stabilitatea economică și socială a migranților, care au continuat și continuă să facă naveta între România și piețele de muncă din apropiere.

Bibliografie

ANGHEL, R.G.

2008 Changing Statuses: Freedom of Movement, Locality and Transnationality of Irregular Romanian Migrants in Milan. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34. (5) 787-802.

ANGHEL, R.G. – HORVÁTH, I.

2009 *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*. Polirom, Iași.

BADE, K.J.

2003 *Migration in European History*. Wiley Blackwell, Malden, MA, Oxford, UK.

BALDWIN-EDWARDS, M.

2007 Migration Policies for a Romanian within the European Union: Navigating between the Scylla and Charybdis. *Southeast European and Black Sea Studies* 7. (1) 5-35.

BAUER, T. – ZIMMERMANN, F.

1997 Network Migration of Ethnic Germans. *International Migration Review* 31. (1) 143-149.

BLEAHU, A.

2004 Romanian Migration to Spain. Motivations, Networks and Strategies. *CENPO Working Papers*, No. 2, 20-35.

BRUBAKER, R.

1998 Migrations of Ethnic Unmixing in the "New Europe". *International Migration Review* 32. (4) 1047-1066.

BRUBAKER, R. – COOPER, F.

2000 Beyond Identity. *Theory and Society* 29. (1) 1-47.

CINGOLANI, P.

2009 *Romeni d'Italia. Migrazioni, Vita Quotidiana e Legami Transnazionali*. Il Mulino, Bologna.

CRĂCIUN, M. – STAN, R.S. *et al.*

2002 *Lumea Văii. Unitatea minei, diversitatea minerilor*. Paideia, București.

DIMINESCU, D.

2003 *Visible mais Peu Nombreux. Les Circulations Migratoires Roumaines*. Éditions de la Maison de Science des L'Homme, Paris.

DOMANEANȚ, I.M.

2012 *Cronologia minorităților naționale din România*. Vol. I Albanezi, armeni, bulgari, croați, eleni, evrei și germani, ISPMN, Cluj-Napoca.

DÜVELL, F.

2005 Networks, Social Capital and Decision Making in (Irregular) Migrations from the Eastern Europe: A Comparative Perspective. Paper presented at the Conference New Patterns of East-West Migration. Hamburg.

ELRICK, T.

2009 *Transnational Migration Networks of Eastern European Labour Migrants*. Teză de doctorat, Freie Universität, Berlin.

- ELRICK, T. – CIOBANU, O.
2009 Migration Networks and Policy Impacts: Insights from Romanian-Spanish Migrations. *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs* 9. (1) 100-116.
- FAIST, T.
2000 *The Volume and Dynamics of Transnational Social Spaces*. Oxford University Press, Oxford.
- FOX, J.
2007 From National Inclusion to Economic Exclusion: Ethnic Hungarian Labour Migration to Hungary. *Nations and Nationalism* 13. (1) 77-96.
- GÖDRI, I. – TÓTH, P.
2005 Bevándorlás és beilleszkedés, Központi Statisztikai Hivatal népszégtudományi Kutatóintezet. Accesat la data de 10 octombrie, 2008.
- HORVÁTH, I. – ANGHEL, R.G.
2009 Introducere. In: ANGHEL, R.G – HORVÁTH, I.: *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*. Polirom, Iași, 13-44.
- 2009 Migration and its Consequences for Romania. *Südosteuropa. Zeitschrift für Politik und Gesellschaft* 57. (4) 386-403.
- JOPPKE, C.
1998 Why Liberal States Accept Unwanted Immigration. *World Politics. A Quarterly Journal of International Relations* 50. (2) 266-293.
- 2005 *Selecting by Origin. Ethnic Migration in the Liberal State*. Harvard University Press, Cambridge (MA), Londra.
- 2007 Beyond National Models: Civic Integration Policies for Immigrants in Western Europe. *West European Politics* 30. (1) 1-22.
- KACZMARCZYK, P. – OKÓLSKI, M.
2005 International Migration in Central and Eastern Europe – Current and Future Trends. *United Nations Expert Group Meeting on International Migration and Development*. United Nations, New York.
- MASSEY, D.S.
1987 Understanding Mexican Migration to the United States. *American Journal of Sociology* 92. (6) 1372-1403.
- MASSEY, D.S. – ARANGO, J. *et al.*
1993 Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19. (3) 431-466.
- MICHALON, B.
2003 Circuler entre Roumanie et Allemagne. Les Saxons de Transylvanie, de l'Emigration Ethnique au Va-et-vient. *Balkanologie* 7. (1) 19-42.
- MÜNZ, R. – OHLIGER, R.
2003 *Diasporas and Ethnic Migrants. Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective*. Frank Cass, London, Portland.
- NACU, A.
2011 The Politics of Roma Migration: Framing Identity Struggles among Romanian and Bulgarian Roma in the Paris Region. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37. (1) 135-150.

PORTES, A. – SENSENBRENNER, J.

1993 Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology* 98. (6) 1320-1350.

POTOT, S.

2003 *Circulation et Reseaux de Migrants Roumains: Une Contribution à l'Étude des Nouvelles Mobilités en Europe*. Teză de doctorat. Faculté des Lettres, Arts et Sciences Humaines, Université Nice – Sophia Antipolis, Nice.

SANDU, D.

2005 Emerging Transnational Migration from Romanian Villages. *Current Sociology* 53. (4) 555-582.

2006 Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006. Accesat la data de 17 martie 2008.

2010 *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Polirom, Iași.

SANDU, D. – RADU, C. et al.

2004 A Country Report on Romanian Migration Abroad: Stocks and Flows After 1989. Accesat la data de 1 februarie 2009 de la www.migrationonline.cz.

STAN, R. S.

2005 Patterns and Socio-economic Consequences of International Labour Migration on Catholic and Orthodox Villages from Eastern Romania (Neamț County). In: BĂRĂNY, G. – PULAY, G. – ZAKARIÁS, I. (ed.): *A Tarkaság Dicsérete. Az Erasmus Kollégium Diákjainak Tanulmányai*. Erasmus Kollégium Alapítvány, Budapest, 379-393.

ŠTIKS, I.

2010 The Citizenship Conundrum in Post-Communist Europe. The Instructive Case of Croatia. *Europe-Asia Studies* 62. (10) 1621-1638.

ȘERBAN, M. – GRIGORAȘ, V.

2000 Dogenii din Teleorman în țară și în străinătate. *Sociologie românească*. (2/2002) 30-54.

TSUDA, T. (ed.)

2009 *Diasporic Homecomings. Ethnic Return Migration in Comparative Perspective*. Stanford University Press, Stanford, California.

VLASE, I.

2004 L'Insertion des Femmes Roumaines sur le Marché du Travail à Rome: Un Moyen de Développement Personnel et Collectif. In: VERSCHUUR, C. – REYSOO, F. (ed.): *Femmes en Mouvement. Genre, Migrations et Nouvelle Division du Travail*. IUED, Genève, 115-126.

WEBER, G. – NASSEHI, A. și al.

2003 *Emigration der Siebenbürgen Sachsen. Studien zu Ost-West Wanderungen im 20. Jahrhundert*. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și sub coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studierea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;
Dinamica etno-demografică a minorităților din România;
Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;
Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;
Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;
Patternuri ale segregării etnice;
Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;
Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;
Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;
Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);
Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;
The institutional cultural heritage of minorities in Romania;
Ethnic segregation patterns;
Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;
Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous issues/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tóodor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperle analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România. The political representation of national minorities in Romania*

■ Nr. 21

Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

■ Nr. 22

Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*

■ Nr. 23

Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989 The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989*

■ Nr. 24

Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences*

■ Nr.25

Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei Hogyan letta Kodobákból Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál*

■ Nr. 26

Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*

■ Nr. 27

Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megszintű intézményeiben Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita*

■ Nr. 28

Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*

■ Nr. 29

Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*

■ Nr.30

Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*

■ Nr.31

Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*

■ Nr. 32

Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*

■ Nr. 33

Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenice din România*

■ Nr. 34

Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*

■ Nr. 35

Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946*

■ Nr. 36

Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*

■ Nr. 37

Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*

■ Nr. 38

Lazăr Andreea: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*

■ Nr. 39

Gidó Attila: *School Market and the Educational Institutions in Transylvania, Partium and Banat between 1919 and 1948*

■ Nr. 40

Horváth István: *Romania and Moldova, Migration mid-19th Century to Present, with Special Focus on Minorities Migration/Migrația din România și Republica Moldova de la mijlocul secolului XIX până în prezent, cu accent pe migrația minorităților*

■ Nr. 41

Plainer Zsuzsa: *WHAT TO GIVE IN RETURN? Suspicion in a Roma shantytown from Romania*

■ Nr. 42

Sorbán Angella: *Kisebbség – társadalomszerkezet – kétnyelvűség*

■ Nr. 43

Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011 Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*

■ Nr. 44

Plainer Zsuzsa: *Controlul presei locale orădene în primii ani ai sistemului ceaușist. Descriere generală și aspecte minoritare*